

Johannes Andersen:

Fremskridtspartiet før og nu

En skitse over Fremskridtspartiets politiske udvikling, specielt i forhold til arbejderklassen

1. Indledning

Denne lille oversigt over Fremskridtspartiets (FRP) politiske udvikling er et forsøg på at få hold på to politiske begivenheder, der har vendt op og ned på mange ting i Danmark: for det første valget i 1973 og for det andet valget i 1977. Bag disse to parlamentariske begivenheder skjuler der sig nemlig to politiske forhold af central interesse for alle, der interesserer sig for dansk politik: Opkomsten og den store tilslutning til FRP og Socialdemokratiets krise og fremgang i 70'erne. I denne forbindelse er det specielt sammenhængen imellem disse to forhold, der er i centrum.

At de to nævnte forhold har optaget en række folk vidner en ret omfattende debat om.¹⁾ Debatten og analysen af de to politiske fænomener har således givet anledning til en lang række teser om f.eks. det småborgerlige oprør, reformismens aktuelle krise, og i relation til mere specielle problemfelter inden for den nævnte problematik til teser om oppositionelle strømninger i dele af befolkningen.²⁾ Og det er vist ingen overdrivelse at slå fast, at debatten om de nævnte problemstillinger endnu ikke er tilendebragt, specielt fordi der hele tiden kommer nye aspekter og perspektiver ind i diskussionerne, i takt med ændringerne i den politiske situation i Danmark. Denne artikel er bl.a. et forsøg på at få klarhed over nogle af disse ændringer, specielt i forholdet mellem FRP og Socialdemokratiet (SD).

1) Se f.eks. N. Arnfred m.fl., Småborgerkab og politisk krise i Danmark, Roskilde 1975; G. Rasmussen, Det småborgerlige oprør, Kbh. 1976; C. Jensen m.fl., Det danske småborgerkab og krisen, i Kontext nr. 34, 1977 og en række artikler i Information, oktober, november, december 1975, august og september 1976, maj, juni og juli 1977.

2) J. Andersen, Fremskridtsbevægelsen, arbejderklassen og venstrefløjen, Kbh. 1977.

Johannes Andersen:

Fremskridtspartiet før og nu

En skitse over Fremskridtspartiets politiske udvikling, specielt i forhold til arbejderklassen

1. Indledning

Denne lille oversigt over Fremskridtspartiets (FRP) politiske udvikling er et forsøg på at få hold på to politiske begivenheder, der har vendt op og ned på mange ting i Danmark: for det første valget i 1973 og for det andet valget i 1977. Bag disse to parlamentariske begivenheder skjuler der sig nemlig to politiske forhold af central interesse for alle, der interesserer sig for dansk politik: Opkomsten og den store tilslutning til FRP og Socialdemokratiets krise og fremgang i 70'erne. I denne forbindelse er det specielt sammenhængen imellem disse to forhold, der er i centrum.

At de to nævnte forhold har optaget en række folk vidner en ret omfattende debat om.¹⁾ Debatten og analysen af de to politiske fænomener har således givet anledning til en lang række teser om f.eks. det småborgerlige oprør, reformismens aktuelle krise, og i relation til mere specielle problemfelter inden for den nævnte problematik til teser om oppositionelle strømninger i dele af befolkningen.²⁾ Og det er vist ingen overdrivelse at slå fast, at debatten om de nævnte problemstillinger endnu ikke er tilendebragt, specielt fordi der hele tiden kommer nye aspekter og perspektiver ind i diskussionerne, i takt med ændringerne i den politiske situation i Danmark. Denne artikel er bl.a. et forsøg på at få klarhed over nogle af disse ændringer, specielt i forholdet mellem FRP og Socialdemokratiet (SD).

1) Se f.eks. N. Arnfred m.fl., Småborgereskab og politisk krise i Danmark, Roskilde 1975; G. Rasmussen, Det småborgerlige oprør, Kbh. 1976; C. Jensen m.fl., Det danske småborgereskab og krisen, i Kontext nr. 34, 1977 og en række artikler i Information, oktober, november, december 1975, august og september 1976, maj, juni og juli 1977.

2) J. Andersen, Fremskridtsbevægelsen, arbejderklassen og venstrefløjen, Kbh. 1977.

Mere præcist er formålet med denne artikel altså at fremhæve en række fundamentale ændringer i FRP's forhold til de sociale klasser og i FRP's forhold til den politiske scene (det politiske liv i og omkring Folketinget), set på baggrund af den generelle politiske udvikling siden 1973, en politisk udvikling, som FRP selvfølgelig selv har været med til at påvirke, men hvis grundlæggende træk er en stadig dybere økonomisk krise og et stadig mere aktivt Socialdemokrati.³⁾ Det er klart, at der med artiklen kun kan blive tale om en skitse, men det er mit håb, at denne lille skitse vil kunne bringe nogle ting klarere frem i debatten om FRP.

2. FRP før og nu

Der er ingen tvivl om, at FRP er et resultat af småborgerskabets protest mod de overgreb og økonomiske trusler, som denne klasse var blevet udsat for op gennem 60'erne. Og protesten blev virkelig alvorlig, da VKR-regeringen fra 1968 til 1971, som i valgkampen i 1968 havde lovet store indrømmelser til denne klasse, fuldstændig svigtede og fortsatte, ja endog forstærkede, den socialdemokratiske politik fra 1960'erne: stigende skattetryk, økonomiske stramninger for både arbejderklassen og småborgerskabet m.m. Mogens Glistrups 'modstandskamp i skattecirkuset' satte gang i tingene, og partiet blev dannet i Tivoli (!) den 22.8.1972.⁴⁾

FRP's politiske linie bestod af en række konkrete kritikpunkter, rettet mod statens skattetryk, som blev betragtet som det største overgreb mod 'folket', mod SD og de øvrige borgerlige partier, som var de ansvarlige for dette overgreb, og mod en række af statens andre konkrete overgreb. Kritikken var konkret og krævede en lang række ting fjernet til fordel for en skattereform, udarbejdet af FRP, og som ville betyde en løsning på stort set alle problemer i Danmark. Parolen lød: For en skattefri bundgrænse på 60.000 kr.

Det er vigtigt at holde fast ved det forhold, at FRP's kritik på den ene side har sit udgangspunkt i småborgerskabet, og

3) Se om denne politiske udvikling og Socialdemokratiets initiativer i J. Andersen, Socialdemokratiet i 70'erne - En bygning slår revner, Kbh. 1978.

4) Se B.V. Larsen, Fremskridtspartiets organisation, Århus 1977.

på den anden side får et så konkret indhold som tilfældet er i de første år. At politikken er så konkret som den er betyder nemlig, at den ikke bliver domineret af småborgerlige betragtninger og perspektiver, men netop af en konkret opposition mod statens mange konkrete overgreb mod 'folket' og en konkret opposition mod SD.

Det er denne konkrete opposition, der betyder, at FRP er i stand til at gå så stærkt fremad, som det sker ved valget i 1973. Og dermed at FRP er i stand til at give SD sit store valgnederlag.

Det hænger sammen med, at FRP's konkrete kritik af SD slår lige ned i et modsætningsforhold mellem SD og arbejderklassen, et modsætningsforhold der er opstået som følge af kampen for og imod EF, hvor hele den socialdemokratiske top gjorde alt, hvad den kunne for at få Danmark meldt ind i EF, mens næsten halvdelen af socialdemokratiets basis, og heraf var de fleste arbejdere, sagde nej til EF. SD's forsøg på at udglatte dette modsætningsforhold, bl.a. ved at sætte A. Jørgensen ind som den ledende person, slog ikke til, fordi FRP kom buldrende frem med en hård kritik af SD. Det betød, at dele af SD's kernevælgere, og heriblandt en ikke uvæsentlig gruppe arbejdere, i opposition til SD stemte på og støttede FRP, et billede der ikke ændrede sig særlig meget ved valget i 1975, hvor det heller ikke lykkedes for SD at rette op på situationen for partiet.⁵⁾

Grunden til at SD's krise ikke overvindes i 1975 hænger sammen med, at SD ved en række lejligheder, bl.a. i majdagene i 1974, reelt kommer i modsætningsforhold til sin basis i arbejderklassen endnu engang.⁶⁾ Det betyder nemlig, at SD i resten af 1974 markerer sig med en meget 'lav profil' bl.a. over for Venstre-regeringen. SD er i denne periode på hælene og ude af stand til at finde ud af, hvordan det skal komme ovenpå igen. Da SD blev påtvunget regeringsmagten efter valget 1975, betød det samtidig, at SD måtte forsøge sig med en politisk offensiv. Den begynder at tage form i 1975 og slår for alvor igennem i forbindelse med augustforliget 1976.

SD's politiske offensiv er baseret på to ting: for det

5) Se J. Wickmann, Fremskridtspartiet - hvem og hvorfor?, Kbh. 1977, pp. 17 ff. Denne bog er en sammenfatning og diskussion af de empiriske undersøgelser, der er foretaget af FRP, og som sådan ganske god.

6) Se herom i Socialisten nr. 18 og 19, 1974.

første udviklingen af en politisk linie, der er bygget op på den 'økonomiske nødvendighed', suppleret med reelle repressive trusler. Dette er den ansvarlige linie. For det andet er SD's offensiv baseret på en kritik mod de 'uansvarlige', dvs. mod venstrefløjten og mod FRP. Det vil sige, at SD's offensiv går ud på at få masserne til at acceptere den 'ansvarlige og nødvendige politik', enten frivilligt eller også i kraft af trusler om direkte magtanvendelse. (Det mest tydelige eksempel er SD's og de 'ansvarliges' indgreb i benzinkonflikten i 1976, hvor der blev truet med en direkte kriminalisering af alle strejker og lønforbedringer. Det betød en standsning af alle strejker i flere måneder frem.⁷⁾

Denne offensiv giver politiske resultater for SD: ved valget i 1977 går SD stærkt frem, også delvist i arbejderklassen. Det vil sige, at SD tilbagevinder en række positioner fra bl.a. FRP i kampen om arbejderklassen.⁸⁾ FRP vinder til gengæld en række positioner i arbejderklassen fra bl.a. Venstre og fra CD, således at det endelige resultat for FRP er en stabilisering af styrkeforholdet i arbejderklassen. Men det er altså helt andre arbejdere, det drejer sig om.

I perioden 1973-1976 støttes FRP af specielt yngre lag i arbejderklassen, og væsentlige dele af disse er fra de lavtlønnede grupper, dvs. også fra de ufaglærte. Geografisk opnår FRP støtte såvel i hovedstaten som i provinsen, dog størst i provinsen. I Københavns arbejderkreds (Blågård) får FRP kun 10,0% af de afgivne stemmer. Men det er dog også noget i en kreds, hvor SD og DKP sædvanligvis dominerer.⁹⁾

Som nævnt tager SD som følge af partiets politiske offensiv en stor del af sine gamle støtter i arbejderklassen tilbage fra FRP igen ved valget i 1977, mens FRP må tage til takke med mere

7) Hele udviklingen er grundigt behandlet i J. Andersen, Socialdemokratiet i 70'erne ..., op.cit.

8) J. Wickmann, op.cit., p. 36. Her opgøres vandringerne mellem arbejderne ideologisk således: FRP vinder (+) og taber (-) arbejdere fra SD: -8, CD: +5, KF +0, V: +7 i pct. af FRP's størrelse i de enkelte erhvervsgrupper (her arbejdere).

9) Ibid., p. 30.

traditionelle, 'borgerlige' arbejdere, nemlig fra V og CD. Det betyder selvfølgelig en ændring af FRP's arbejdergrundlag. Nu ligger FRP's arbejderstøtter blandt de højere lønnede, idet f.eks. mere end en tredjedel har indtægt på mere end 120.000 kr. Og det drejer sig specielt om egentlige landdistriktarbejdere. Det betyder, at FRP's arbejderandel nu mere ligner Venstres og de øvrige borgerlige partier: provinsarbejdere med et småborgerligt materielt udgangspunkt. Det understreges også af, at SD snupper næsten alle FRP's vælgere i hovedstadens arbejderkvarterer.

Det er vigtigt at holde fast ved, at der altså sker visse fundamentale ændringer i FRP's og SD's politiske styrkeforhold i arbejderklassen ved valget i 1977, og at det hænger sammen med SD's politiske offensiv fra 1976, vendt mod FRP og venstrefløjen på den ene side og arbejderklassen på den anden. Hvor offensiven mod arbejderklassen altså går ud på, nærmest gennem en repressiv linie, at tvinge dem til at støtte det eneste 'ansvarlige' arbejderparti i 70'erne: SD. Det betyder også, at situationen før og efter valget i 1977 på en lang række områder er en helt anden.

I min bog om Fremskridtsbevægelsen og arbejderklassen skrev jeg følgende: "Fremskridtsbevægelsens proteststrømning er først og fremmest slået igennem i de lag, der har reageret spontant mod statens overgreb og mod det socialdemokratiske hegemoni over disse arbejdere i det faglige apparat, specielt i de centrale organer. Der er altså tale om arbejdermasser, dvs. lavtlønnede arbejdere med et lavt kamp- og politisk erfaringsniveau. Disse arbejdere har ikke reageret ud fra nogle politiske overvejelser, men ud fra en spontan opposition. Dette lag kan altså karakteriseres som en spontan anti-statslig og anti-reformistisk bevægelse i arbejderklassen. Det er et forhold, der selvfølgelig er af stor betydning for venstrefløjen i dens politikudvikling i forhold hertil. Vi kan nu slå fast, at arbejderstøtten til fremskridtsbevægelsen er et udtryk for en spontan politisk protest mod SD og mod den interventionistiske stats mest iøjnefaldende overgreb mod arbejderklassen".¹¹⁾ Og dette er i virkeligheden et meget vigtigt forhold.

I perioden fra 1973 til 1975-76 er FRP's position i arbejderklassen et udtryk for en oppositionsbevægelse i arbejderklas-

11) J. Andersen, Fremskridtsbevægelsen ..., op.cit., pp. 69-70.

sen, vendt mod staten og mod SD. Sådant at forstå, at mange arbejdere har støttet FRP i protest mod SD og mod den skærpede undertrykkelse fra statens side - en undertrykkelse som SD jo formelt er ansvarlig for. Baggrunden for denne oppositionelle strømning i arbejderklassen skal findes helt tilbage i 1969-70, i de mange strejkebevægelser der kom frem her. Denne opposition blev forstærket ved EF-afstemningen og ved de økonomiske og sociale forringelser, SD var med til at påtvinge arbejderklassen i perioden efter. FRP's konkrete kritik af en række uligheder og af SD ramte dermed plet og svækkede reelt SD i et par år frem.¹²⁾ Det er denne oppositionelle strømning i arbejderklassen, jeg har forsøgt at beskrive med min bog, og det er da også til en vis grad lykkedes at dømme efter den debat, den har været en del af.¹³⁾

Men som nævnt sker der visse radikale ændringer i takt med, at SD sætter sin politiske offensiv ind i slutningen af 1975 og i begyndelsen af 1976.¹⁴⁾ Den tvinger bl.a. FRP til at forsvare sig, hvad partiet er ude af stand til. FRP kan kun gentage tidligere tiders kritikpunkter om og om igen, og partiet var ude af stand til at fremvise egentlige resultater af nogen art. Det satte gang i diskussionerne overalt i partiet: dele mente, at det var på tide at gå ind i et samarbejde, bl.a. med de øvrige borgerlige partier. Dette krævede yderligere et samlet program, en mere demokratisk struktur, med bestyrelse osv. Og dette blev den linie, partiet begyndte at slå ind på i takt med, at SD's politiske offensiv (og de forskellige nedskæringsforlig) tager til. FRP's oprør begyndte at tilpasse sig, som G. Rasmussen har skrevet i en analyse af FRP's aktuelle tilpasningsforsøg.¹⁵⁾

Den stivnede og svækkede opposition og SD's politiske offensiv baseret på en repressiv, 'nødvendig' politisk linie, betød i realiteten, at SD vandt de tabte arbejdere tilbage fra FRP. Og gjorde et indhuk i venstrefløjens opbakning i arbejderklassen.

12) Se om det første opsving i 1969-70 i K. Jespersen, Strejkebevægelsen i Danmark 69/70, i Socialistisk politik nr. 5, 1977. De øvrige bevægelser, se J. Andersen, Socialdemokratiet i 70'erne..., op.cit.

13) Se Diskussionen under note 8, Land og Folk 12.7.77 og VS-bulletin nr. 179/180.

14) Se J. Andersen, op.cit.

15) G. Rasmussen i Information den 27.7. og 30.7.1977.

Dermed lykkedes det effektivt SD at dæmpe oppositionelle strømninger i arbejderklassen.

Dette er baggrunden for, at FRP's vælgermæssige sammensætning ved valget i 1977 blev ændret, således at partiets vælgere mere kom til at ligne de borgerlige partier. Men det må ikke betyde, at man overser, at FRP reelt i perioden 1973-1975/76 var bærer af en oppositionel strømning i arbejderklassen, en strømning der kan betegnes som en anti-statslig og anti-socialdemokratisk strømning, udtrykt i et spontant oprør med en række konkrete overgreb og urimeligheder. Overses må det heller ikke, at det trods en stor støtte i arbejderklassen også i dag er helt andre lag af arbejderklassen, der støtter FRP. Og at det er et resultat af SD's politiske offensiv, hvis hovedmål har været at sikre opbakning og støtte til den stramme økonomiske og politiske politik og dermed i virkeligheden at komme oppositionelle strømninger til livs, dvs. også fremskridtsbevægelsen.

Det må som nævnt siges at være lykkedes. FRP's forsøg på i dag at komme videre, dvs. partiets forsøg på at få etableret et mere traditionelt parti med program osv., giver nu for alvor småborgerligheden i partiet muligheder for at komme frem, uden at det helt har fjernet de oppositionelle strømninger i partiet. Nu kommer den sidste strømning dog mest tydeligt frem i form af modsætninger inden for FRP selv, først og fremmest som en modsætning mellem FRP's faglige gruppe og det øvrige parti, hvor folk fra den faglige gruppe ønsker at fastholde den oppositionelle linie og fastholde forsvaret for de 'produktive'. Det kom på FRP's landsmøde i september 1977 til udtryk i form af en kritik fra 'den faglige gruppes' side af partiets selvudnævnte status som 'Danmarks andetstørste arbejderparti'. "Medlemmer af den faglige gruppe protesterede imod nogle af de forslag, folketingsgruppen havde stillet under Folketingets augustsamling, nemlig 1) forslaget om at enhver arbejdsgiver skal kunne kræve arbejdstiden forøget med én time, senere to, uden at udbetale højere løn, 2) forslaget om at de to første dage i en sygdomsperiode skal betales af lønmodtageren selv og 3) forslaget om at nedsætte arbejdsløshedsundersøttelsen. Med de forslag, som var blevet stillet i Folketinget, hævdede medlemmer af den faglige gruppe, at partiet hellere skulle kalde

sig 'Danmarks største arbejdsgiverparti'.¹⁶⁾ Kritikken blev tilbagevist af bl.a. M. Glistrup, og der kom ikke noget egentligt resultat af protesten.

Det, der ligger og lurker, er imidlertid splittelsen af FRP, således at arbejderne udskiller sig fra FRP, og at FRP dermed udvikler sig til et gammeldags småborgerligt parti. FRP's seneste udvikling og dets stilling i dag betyder, at de stærke oppositionelle kræfter i partiet er blevet afløst af andre, mere småborgerlige kræfter, også blandt arbejderstøtterne. Men her er det stadig vigtigt at holde fast ved, at de oppositionelle arbejdere ikke alle har forladt partiet, hvilket bl.a. det ovennævnte modsætningsforhold inden for partiet vidner om. Men dertil skal nok føjes, at det er de mere 'borgerlige' arbejdere, der i dag søger mod FRP, dvs. arbejdere der tidligere var kærnevælgere bl.a. hos Venstre og Det radikale Venstre, og her må man nok antage, at den 'opposition', disse lag af arbejderklassen repræsenterer, er den traditionelt småborgerlige.¹⁷⁾

For at samle op kan jeg slå fast, at FRP i perioden 1973-1975/76 var bærer af en spontan anti-statslig og anti-reformistisk oppositionel strømning i arbejderklassens mere tilbagestående lag, en strømning der har sit udspring i Socialdemokratiet. Videre kan jeg slå fast, at SD's politiske offensiv fra 1975-76 har været i stand til, i kraft af en repressiv, 'nødvendig' politisk linie, at generobre taget over denne oppositionelle strømning, og dermed rive tænderne ud af FRP's protestlinie. Det betyder, at FRP siden 1975/76 har udviklet sig i mere og mere traditionel parti-politisk retning, med forslag om samarbejde, kompromisser osv. baseret på et småborgerligt politisk grundlag. Denne udvikling har skubbet de oppositionelle kræfter tilbage og dermed afsløret indre modsætninger i FRP i dag.

Som en sidebemærkning, for at sætte tingene lidt i perspektiv, kan jeg nævne, at SD's politiske offensiv mod de uansvarlige også er gået ud over venstrefløjen. Venstrefløjen har i dag den laveste opbakning i arbejderklassen, den har haft lige siden begyndelsen af 60'erne, hvor SF trådte ind på den parlamentariske

16) Socialisten nr. 37, 1977, p. 4.

17) Som de er beskrevet i P. Rasmussen, op.cit., i Kontext nr. 34, 1977.

scene. 12% af arbejderklassen stemte ved valget i 1977 på venstre-fløjens partier, mens de øvrige grupperes fordeling var således: SD: 55% af arbejderklassens stemmer, de borgerlige partier: 33% af arbejderklassens stemmer, heraf FRP: 17%.¹⁸⁾

Hvis jeg på baggrund af denne gennemgang af den politiske udvikling i 70'erne - en udvikling som har stået i centrum i FRP-debatten - skal drage nogle konsekvenser, vil jeg sige følgende: Hele diskussionen af FRP's relativt store opbakning i arbejderklassen og af FRP som sådan har på afgørende vis afsløret to forhold af fundamental interesse:

- 1) FRP-debatten har afdækket to centrale politisk-ideologiske strømninger i Danmark:
 - a) en oppositionel strømning i forhold til staten og specielt SD, båret af FRP på den ene side og af venstrefløjens på den anden
 - b) en repressiv strømning over for oppositionelle kræfter, båret af SD og støttet af de øvrige borgerlige partier
- 2) FRP-debatten har afsløret, at der i den danske arbejderklasse findes en række forskellige lag, med forskellige politisk-ideologiske standpunkter. Dette har imidlertid ikke forhindret, at de forskellige lag af arbejderklassen har reageret oppositionelt på statens og SD's mange overgreb mod masserne og arbejderklassen. Det væsentligste er, at debatten har afsløret, at der er blevet reageret på forskellig vis, og at det er sket mere eller mindre spontant.

Det er disse afgørende forhold, FRP-debatten mere eller mindre direkte har bragt frem til dagens lys. Samtidig må jeg nok tilføje, at debatten og diskussionen af FRP selvfølgelig har bragt andre ting frem, bl.a. nogle analyser af forskellige sider af FRP: noget om et småborgerligt oprør, om imperialismens aktuelle krise, om den aktuelle krise i Danmark, osv.

18) Se J. Goul Andersen i Information 25.7.1977. (I øvrigt kan J.G. Andersens speciale: Småborgerskabet og Fremskridtspartiet. Det danske småborgerskabs politiske holdninger og Fremskridtspartiets karakter, ventes publiceret i løbet af 1978, sammen med en bog om FRP af I. Glans).

3. Afsluttende bemærkninger

Som det fremgår af ovenstående korte rids over den politiske udvikling siden 1973 i Danmark, har jeg fremhævet to forhold, som jeg vil insistere på i den kommende debat. Det drejer sig dels om de oppositionelle strømninger i dele af befolkningen og de forskellige politisk-ideologiske lag, som findes i den danske arbejderklasse. Ikke fordi jeg mener, at det er endeligt beviste forhold, men fordi jeg finder teserne centrale for en forståelse af de politiske modsætningsforhold og de politiske udviklingslinier i Danmark, mere specifikt for en forståelse af den rolle og den placering i det politiske liv, som FRP vil indtage i tiden fremover. Hvis nogle vil tage tråden op herfra, skal jeg være den sidste til at fortryde.